

УДК 821.111-342.09»192»О.Барфілд

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ДЖОНА ДОННА

Анна Паньківська, Олександр Солошенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)*

Розглянуто деякі особливості поезики Джона Донна (1572–1631), найвидатнішого представника англійської метафізичної школи, любовна лірика якого характеризується сплавом сильних почуттів з митецьким добром поетичних засобів та ідей.

Ключові слова: любовна лірика, поет-метафізик, метафора-концепт.

Гуманістичний світогляд в поезії Джона Донна виявився вже в 90-х роках XVI ст. Зі щирою любов'ю до людини та з надзвичайною витонченістю поет зображає пристрасні почуття і бажання плоті у віршових циклах “Пісні і сонети” (*Songs and Sonnets*), “Елегії” (*Elegies*), завзято і сміливо викриває соціальні пороки у “Сатирах” (*Satires*). У цих творах проявилися характерні риси бароко: різкі контрасти емоцій, ступлена пристрасність, містичні настрої, філософічність роздумів, алегоризм, змішування конкретних явищ з абстрактними поняттями із різних галузей знань, схоластична складність та риторичність стилю, багатого на силогізми, парадокси і біблійні алюзії [2, с. 88].

Лірика Донна мала свого особливого адресата, що чітко відбилосся уже на перших віршах поета. Вони були написані для тодішньої культурної еліти, здебільшого для молодих людей з університетською освітою. З приходом Донна в літературу стала цілком очевидною – характерна вже почасти для покоління Марло і других “університетських умів” (Джона Лілі, Роберта Гріна, Томаса Лоджа і др.) – відмінність інтелектуальних інтересів учено-культурної верстви від більш примітивних запитів придворних. Поетична мова сатир та елегій Донна і відтворює характерну інтонацію освіченої молоді людини його кола, особистості скептичної та витонченої.

За часів Філіпа Сідні англійська літературна мова і поетична традиція ще тільки формувались. До приходу Донна поетична традиція вже склалася, і його проникливому зору відкрилися її вади. Не прийнявши урочисто-піднесений стиль сонетистів та Спенсера, поет навмисно писав свої вірші низьким стилем. Донн не просто зближував їх інтонацію з розмовною мовою, але й часом надавав їй певну різкість і навіть грубуватість. Особливо це помітно в сатирах, де сам жанр, відповідно канонам епохи Ренесансу, вимагав низького стилю. Але ця різкість є і в деяких віршах “Пісень і сонетів” (початок віршів “Доброго ранку” (*The Good-Morrow*) чи “Канонізації” (*The Canonization*)) і навіть у релігійній ліриці (сонет XIV). У багатьох творах Донна вільний, розкований рух вірша часом допускався суперечності з розміром вірша, за що Бен Джонсон різко критикував його. Але в цьому проявлялось новаторство Донна, який, намагаючись відтворити інтонацію живої мови, запровадив у свої вірші щось подібне

до речитативу. “Згідно влучного вислову одного з критиків, мелодія людського голосу звучала тут як би під уявлюваний акомпанемент розміру. Для досягнення потрібного ефекту Донн сміло вводив розмовні звороти, елізію, змінював наголос і використовував, мало характерний для елизаветинців, enjambement, тобто перенос слів, зв’язаних однією думкою, з даного рядка в наступний. Зрозуміти просодію Донна часто можна, лише прочитавши той чи інший вірш вголос” [1, с. 25].

Разом з тим Донн прекрасно володів музикою розміру, коли цього вимагав жанр вірша. Як взірць цього достатньо навести його пісні та близьку до них лірику “Пісень і сонетів”. (Деякі зі своїх пісень Донн написав на популярні за його часів мотиви, інші були покладені на музику його сучасниками і часто виконувалися в XVII ст.) Але і тут концентрація думки, своєрідність синтаксичних конструкцій, які можна оцінити лише при читанні, зближують ці вірші з розмовною мовою і виділяють їх на тлі елизаветинської пісенної лірики [9, с. 214].

Щоб зрозуміти такі вірші, потрібні були чималі розумові зусилля. У першу чергу рядки Донна були звернені до інтелекту читача. Звідси їх часами навмисна трудність, пресловута темнота, за яку так часто докоряли поету (ще Бен Джонсон говорив, що “не будучи зрозумілим, Донн загине”). Але трудність якраз і входила в “умисел” поета, сповнений бажання перш за все пробудити думку читача. Робота ж інтелекту в свою чергу збуджувала і почуття. Так зароджувався особливий сплав думки і почуття, свого роду інтелектуалізація емоцій, яка стала потім важливою рисою англійської лірики XVII ст.

На відміну від поетів старшого покоління – і перш за все раннього Шекспіра, – які захоплювалися грою слів, полюбили неологізми і музику звуку, Донна більше цікавила думка. Звичайно, він теж віртуозно володів словом, але завжди підпорядковував його смислу вірша, намагаючись виразити всі свої складні інтелектуальні піруети простою розмовною мовою. У цьому поет стояв ближче до пізнього Шекспіра. Як і в його великих трагедіях та пізніх трагікомедіях, думка автора “Пісень і сонетів” переважувала слово. Але при цьому поетична манера Донна була значно простішою і по-своєму аскетичнішою від манери шекспірівської. У цілому для його віршів характерні короткість і точність, уміння сказати все необхідне усього в декількох рядках.

Інакше підходить Донн і до традиційної для елизаветинців теми кохання. У багатьох його ранніх віршах звучить виклик багатьом поняттям, які були притаманними любовній ліриці того часу, але від багаторазових повторень втратили життєву силу. Так, надмірній ідеалізації любовних стосунків він протиставляє навмисну еротичність своїх віршів, що особливо проявилось у таких віршах, як “Любовна наука” (*Nature's Lay Idiot*), “До моєї коханої, вкладаючись в ліжко” (*To His Mistress Going to Bed*), “Любовна війна” (*Love's War*). На протигагу лицарської вірності в коханні, Донн закликає до постійної зміни партнерів (“Зміна” (*Change*)). Водночас поет не зводить кохання лише до фізичних стосунків. Справжнє кохання, на його думку, неможливе без духовного зв’язку, який, під впливом філософії неоплатонізму, часто розглядається ним як єднання душ (“Екстаз” (*Ecstasy*), “Доброго ранку” (*The Good-Morrow*)).

Охоче пародіює Донн і поетичні звороти, які стали штампами в сучасній йому ліриці. Якщо Вільям Шекспір у 130-му сонеті викриває пустопорожність поетичних штамлів, показуючи, що вони не дають можливості створити образ реальної живої

людини, то Донн вже користується іншими прийомами. Так, у вірші “Анаграма” (*The Anagram*) автор пропонує поміняти місцями традиційні епітети жіночої краси: очі зробити маленькими, а рот – великим, червоним кольором змалювати не щоки, а – волосся, чорним – не брови, а зуби і т.д. Така гра була характерною для літератури бароко, розквіт якої припадає саме на XVII ст. У літературі бароко народився й особливий вид метафори – концепт (*conceit*) [16], або кочетті, – яка досить часто зустрічається у поезії Донна. Саме його пристрась до цього особливого роду метафори нерідко і відрізняє вірші Донна від лірики поетів старшого покоління.

При використанні метафори звичайно відбувається перенос значення, і один предмет уподібнюється іншому, в чімсь подібному до нього, як би показуючи його в новому світлі і таким чином відкриваючи цілий ланцюг поетичних асоціацій. Внутрішня механіка концепту більш складна. Тут теж один предмет уподібнюється іншому, але ці предмети, як правило, вельми далекі один від одного і, на перший погляд, не мають між собою нічого спільного. У даному випадку поета цікавить не стільки зображення першого предмета за допомогою другого, скільки взаємовідношення між двома несхожими предметами і ті асоціації, які виникають при їх зіставленні [10, с. 30]. З цього видно, що у такій метафорі важливим є не порівняння одного предмета чи явища з іншим, а сама несподіваність зіставлення далеких і нічим не схожих, здавалось би, понять і хвиля асоціацій, які народжуються у свідомості читача, який намагається відшукати цю схожість. Як приклад наведемо уподібнення душ закоханих до ніжок циркуля, скріплених єдиним стержнем, порівняння лікарів, що схилилися над тілом хворого, до картографів чи співставлення згладжуваної на глобусі границі між західною і східною півкулею з переходом від життя до смерті і від смерті до воскресіння.

Поети-єлизаветинці користувалися такими метафорами зрідка і раніше, але саме Донн свідомо зробив їх важливою частиною своєї поетичної техніки. Вражаючи читачів несподіваністю асоціацій, вони допомагали поету виразити рух думки, яка обіграла різного роду парадокси та протиставлення, наочно демонструючи при цьому “математичне” мислення поета, його невмолиму логіку і спокійну точність, як, наприклад, у вірші “Розлука без туги” (*A Valediction Forbidding Mourning*):

If they be two, they are two so
As stiff twin compasses are two;
Thy soul, the fix'd foot, makes no show
To move, but doth, if th' other do.

And though it in the centre sit,
Yet, when the other far doth roam,
It leans, and hearkens after it,
And grows erect, as that comes home.

Such wilt thou be to me, who must,
Like th' other foot, obliquely run;
Thy firmness makes my circle just,
And makes me end where I begun.¹

Отак зрослись моя й твоя душа,
Мов циркуля дві ніжки золоті:
Одна душа в дорогу вируша,
А друга знає всі її путі.

Вона звертає погляди свої
До мандрівниці, шле свою любов
І довго жде повернення її,
Щоб поєднатися із нею знов.

Така любов ніколи не мине.
Ти там стоїш, де я колись стояв,
Окреслюєш мій путь і ждеши мене,
І зустрічаєш там, де я рушав.

(Пер. В. Коптілова) [14].

¹ Усі цитати з оригінальних творів Джона Донна взяті з [17].

Із концептів Донна даний концепт з вірша «Розлука без туги» вважається найвідомішим. Розлука стає лише емблемою чи репетицією смерті: так виникає подвоєння смислу ліричного освідчення і ущільнюється матеріал вірша, набуваючи ваговитості та твердості поетичної скрижалі. Тут, як видно, метафора-концепт побудована на уподібненні душ закоханих до ніжок циркуля. Концепти Донна зазвичай вирізняє інтелектуальність і розгорнутість (іноді один концепт займає увесь зміст вірша).

Прикладом такого вірша може бути елегія «Любовний поступ» (*Loves Progress*), у якому вступна гра до статевого акту уподібнюється до морської подорожі, свого роду любовної одиссеї. Для створення романтичної атмосфери, чуттєвої напруги та ілюзії морських мандр і пов'язаних з ними пригод Джон Донн використовує відповідні лексичні засоби:

лексику, пов'язану з мореплаванням: *one that goes to sea; to make him sick; in attaining this desired place; set out; shipwrecks us again; To which when wee are come, We anchor there; Succeeds a boundless sea; thence the Current be thy Pilot made; thou wouldst be embay'd; Where many Shiprack; set out below;*

географічну та астрономічну термінологію: *search every sphear and firmament; we see Celestial bodies move Above the earth; the first Meridian; runs not 'twixt an East and West; a rosie Hemisphere; Upon the Islands; the glorius Promontory; Sailing towards; the Map; For as free Spheres move;*

географічні назви: *Canaries; the streight Hellespont; The Sestos and Abydos; her India; Atlantick;*

міфологічні та біблійні алюзії: *barren Angels; an infernal god; Cupid; Pluto; Men to such Gods their sacrificing Coles Did not in Altars lay; a Paradise, where we would have Immortal stay; Ambrosiall; Syrens songs; and there Wise Delphick Oracles do fill the ear; the Remora, her cleaving tongue doth dwell* [див.: 6, с. 303, 444, 502].

But in attaining this desired place
 How much they erre; that set out at the face?
 The hair a Forest is of Ambushes,
 Of springes, snares, fetters and manacles:
 The brow becalms us when 'tis smooth and plain,
 And when 'tis wrinkled, shipwrecks us again.
 Smooth, 'tis a Paradise, where we would have
 Immortal stay, and wrinkled 'tis our grave.
 The Nose (like to the first Meridian) runs
 Not 'twixt an East and West, but 'twixt two suns;
 It leaves a Cheek, a rosie Hemisphere
 On either side, and then directs us where
 Upon the Islands fortunate we fall,
 (Not faynte Canaries, but Ambrosiall)
 Her swelling lips; To which when wee are come,
 We anchor there, and think our selves at home,
 For they seem all: there Syrens songs, and there
 Wise Delphick Oracles do fill the ear;
 There in a Creek where chosen pearls do swell,
 The Remora, her cleaving tongue doth dwell.
 These, and the glorious Promontory, her Chin

Але щоб в ці омріяні місця
 Дістатись нам, почнем з її лица.
 Тут ліс густий навкруг, то ж навпростець
 Не варто йти – слід уникать силець
 Й капканів, їх обходячи здаля.
 Брова, як рівна, серце звеселя;
 Нахмурена ж – наводить жах. Де ліс
 Її волосся кінчивсь, бачим ніс:
 Мередіаном розділяє ця
 Межа не схід і захід, а сонця
 Очей і щік півкулі. Ворожбу
 Здолавши їх, продовжуєм плавбу:
 Прямуєм вже до островів її –
 Не до Канар, а до Амброзії
 Пухленьких губ: одразу ж із корми
 Кидаймо якір – тут, як дома ми,
 Бо все с: й ніжний спів сирен, й звіща
 Оракул мудрий – в кілька слів вміща
 Всю долю; тут і перли, і рубін,
 Й весь день лунає мелодійний дзвін.
 Крізь підборіддя й шиї ніжний згин

Ore past; and the streight Hellespont betweene
The Sestos and Abydos of her breasts,
(Not of two Lovers, but two Loves the neasts)
Succeeds a boundless sea, but yet thine eye
Some Island moles may scattered there descry;
And Sailing towards her India, in that way 65
Shall at her fair Atlantick Navell stay;
Though thence the Current be thy Pilot made,
Yet ere thou be where thou wouldst be embay'd,
Thou shalt upon another Forest set,
Where many Shipwreck, and no further get.

Впливасм в Геллеспонт, де з двох сторін
Два куполи розкішні перс її,
Куди не раз я слав думки мої.
Довкіл безмежне море в піні хвиль:
Не гаймось – ще пливти багато миль
До Індії скарбів її і втіх.
Зустрінем далі Пуп земель усіх,
Й тут пильність лиш від зіткнення спасе –
Так стрімко течія вперед несе.
Там в інший потрапляємо вже ліс,
Що морякам багато бід приніс ...
(Пер. В. Марача)¹

Окрім метафори-концепта, в цій елегії можна також побачити приклади поширеної метафори, алхімічного мотиву, в основі якого лежить порівняння і метафора, а також парадокса. Подаємо ці приклади в указаній вище послідовності.

*Rich Nature hath in women wisely made
Two purses, and their mouths aversely laid:
They then, which to the lower tribute owe,
That way which that Exchequer looks, must go:
He which doth not, his error is as great,
As who by Clyster gave the Stomack meat.*

Природа мудра дарувала жінці
З обох боків по чималенькій дірці;
Туди лиш й тільки тим заходить слід,
Для кого там зготовлено обід;
Як навпаки – зруйнуєш організм:
Це ніби їсти, вдаючись до клізм.

*Perfection is in unities: preferr
One woman first, and then one thing in her.
I, when I value gold, may think upon
The ductilness, the application,
The wholesomness, the ingenuitie,
From rust, from soil, from fire ever free:
But if I love it, 'tis because 'tis made
By our new nature (Use) the soul of trade.*

Найкраще – цільність. Вибери собі
Спочатку жінку, потім – в ній скарби
Шукай. Якщо я золото ціню,
То знати повинен, чи воно вогню,
Кислотам, ржі піддатливе чи ні,
Ковке, міцне – й корисне чим мені;
Та полюбив з-за того, що воно
Рушій торгівлі скрізь уже давно.

*Makes virtue woman? must I cool my bloud
Till I both be, and find one wise and good?*

Чесноти в жінці? Світ би весь пройшов –
Та добру і розумну чи й знайшов ...

У переліку засобів, які використовувалися Донном у його поезії [див.: 16], можна розрізнити дві групи: 1) засоби, пов'язані з версифікацією (цезура, анжембеман (перенос), пентаметр, наголос і т.п.) і 2) стилістичні засоби (апострофа, гіпербола, метафора, метафора-концепт, персоніфікація). **Наведемо приклади деяких стилістичних засобів.**

Парадокс [див.: 7, с. 66]

*Hope not for mind in women ; at their best,
Sweetness and wit they are, but mummy,
possess'd.*

Й на цноту в жінці не надійся теж:
Її хіба що в мумії знайдеш.
«Алхімія любові» (*Love's Alchemy*)
(Пер. В. Марача)

Антитеза [див.: 7, с. 10–11]

*Other men war that they their rest may gayne;
 But wee will rest that wee may fight agayne.
 Those warrs the ignorant, these th' experienc'd love,
 There wee are alwayes under; here above.
 There Engins farr off breed a just true feare,
 Neere thrusts, pikes, stabs, yea bullets hurt not here.
 There lyes are wrongs; here safe uprightly ly;
 Tltere men kill men, we `will make one by and by ...*

Воюють інші, щоб мати супокій,
 Ми ж спочиваєм, щоб почати знов бій.
 Ті війни туплять, ці ж – гострять уми;
 Там – знизу, тут – по черзі зверху ми.
 Там б'ють і ріжуть, всіх проймає жах,
 А тут ні шпаг, ні куль, хоч голий пах.
 Лежать там мертві лиш, а тут – живі,
 Там гинуть, тут же – плодяться нові.
 “Любовна війна” (*Loves Warr*)

(Пер. В. Марача)

Біблійна алюзія [див.: 7, с. 7]

*That which in him was faire and delicate,
 Was but the milke, which in loves childish state
 Did nurse it: who now is growne strong enough
 To feed on that, which to disus'd tastes seemes tough.*

Як полюбила за красу і брови –
 Було за їжу молоко в любові;
 Але ж чи годуватись їй і нині
 Тим, що годиться їй добре лиш дитині?
 «Його портрет» (*His Picture*)

(Пер. В. Марача)

Cf.: „For every one that useth milk is unskilful in the word of righteousness: for he is a babe. But strong meat belongeth to them that are of full age, even those who by reason of use have their senses exercised to discern both good and evil” (Hebrews, 5:13–14) [12].

“Бо хто молока вживає, той недосвідчений у слові правди – бо він немовля. А страва тверда для дорослих, що мають чуття, привчені звичкою розрізняти добро і зло” (Послання до євреїв, 5:13-14) [3].

Алюзія, порівняння [див.: 7, с. 84] і гіпербола [там же, с. 45]

*Though he had wont to search with glazed eyes,
 As though he came to kill a Cockatrice ...*

Вже як він не вистежував, із блиском
 В очах, мов має справу з василіском ...
 [див.: 6, с. 116].

*The grim eight-foot-high iron-bound serving-man,
 That oft names God in aths, and onely then,
 He that to barre the first gate, doth as wide
 As the great Rhodian Colossus stride,
 Which, if in hell no other paines there were,
 Makes mee feare hell, because he must be there ...*

А ваш слуга – крикун мідноголосий,
 Подібний до Родоського Колоса;
 В нім футів вісім, всяк його страшиться,
 Й він бога згадує лиш, як божиться;
 Й вже пекло – хай ті муки хто й забуде –
 Жахатиме лиш тим, що він там буде ...
 “Парфуми” (*The Perfume*)

(Пер. В. Марача) [див.: 8, с. 243].

Варто відзначити, що у підбірці поетичних творів Донна, об’єднаних темою кохання і відібраних нами для аналізу (це елегії (1593–1596): “Парфуми”, “Його портрет”, “Любовна наука”, “До моєї коханої, вкладаючись в ліжко”, “Любовна війна”, “Любовний поступ”, а також “Алхімія любові”, “Блоха” і “Розлука без туги”), в кожному з них використовується метафора або метафора-концепт. **При чому, для створення**

додаткової емоційної напруги, метафора нерідко поєднується з цілим рядом інших стилістичних засобів. Наведемо декілька прикладів таких стилістичних конкрецій.

Поширена метафора, апострофа [див.: 7, с. 13], стилістична інверсія [там же, с. 30] і парадокс.

*O my America! my new-found-land,
My kingdom, safest when with one man
man'd,
My Myne of precious stones, My Emperie,
How blest am I in this discovering thee!
To enter in these bonds, is to be free;
Then where my hand is set, my seal shall be.*

Земле моя, Америко моя,
Краї, що обживаю тільки я!
Імперія й копальня – в ній скарби:
Яке блаженство їх шукать в тобі!
Лиш в узах цих став волю я вбачать:
Де взявсь рукою – там моя печать.
“До моєї коханої, владаночись в ліжку”
(*To his Mistris Going to Bed*)

(Пер. В. Марача)

Біблійна алюзія (Буття, 2:9), ланцюжок метафор та риторичних питань.

*Inlaid thee, neither to be seene, nor see,
As mine: who have with amorous delicacies
Refin'd thee 'into a blis-full Paradise.
Thy graces and good words my creatures bee;
I planted knowledge and lifes tree in thee,
Which Oh, shall strangers taste? Must I alas
Frame and enamell Plate, and drinke in Glasse?
Chafe waxe for others seales? breake a colts force
And leave him then, beeing made a ready horse?*

Ні, не його цей золотий запас,
Що хитрістю ним він заволодів
Й стіною від усіх відгородив, –
А мій. Це я орав твій переліг
Й пустелю в рай перетворити зміг.
Смаки й манер блиск – це мої труди;
Кому ж, як не мені, й зірвать плоди?
Кришталь гранить, щоб пить із скла
почать?
Віск плавить, щоб чийось в нім зрить
печать?
Хто ж гарцювати іншому лиша,
Як перетворить в скакуна, лоша?

(Пер. В. Марача)

Метафора-концепт, антитеза, порівняння, міфологічна алюзія [див.: 6, с. 365], біблійна алюзія (Буття, 18:27).

*And Midas joyes our Spanish journeys give,
We touch all gold, but find no food to live.
And I should be in the hott parching clime,
To dust and ashes turn'd before my time.
To mew me in a Ship, is to inthrall
Mee in a prison, that weare like to fall;
Or in a Cloyster; save that there men dwell
In a calme heaven, here in a swaggering hell.
Long voyages are long consumptions,
And ships are carts for executions.*

Морські взять рейди – й вже згадавсь
Мідас:
Миліш, ніж золото, харчів запас.
Блукать у спеку по чужих краях,
Дочасно щоб перетворитись в прах?!
На корабель зійти – та це ж в тюрму
Замкнуть себе на муки і п'ятому
Чи в монастир, але де райських втіх
Нема – лиш пекло і содомський гріх.
Ці мандри – шибениця й мотузок,
А корабель – то смертника візок ...

(Пер. В. Марача)

Концепт, як і другі стилістичні засоби, не був для Донна прикрасою, а завжди підпорядковувався замислу вірша. Орнаментальними такі метафори стали пізніше, коли вони ввійшли в моду в творчості деяких послідовників Донна таких, як Джон Клівленд. Метафора-концепт, яка завдяки Донну стала популярною в англійській поезії XVII ст., дістала своє теоретичне обґрунтування на континенті. Вважається, що першим її теорію сформулював Джордано Бруно в адресованій Філіпу Сідні присвяті до трактату “Про героїчний ентузіазм” (1585).

Криза ренесансного світогляду та зростаючий вплив релігії на художню творчість з особливою гостротою проявилися як на творчості Донна, так і на творчості поетів очолюваної ним метафізичної школи. Ця школа створила поетику, основа якої була інтелектуальною і полягала у спробі дати логічну, засновану на розумовому аналізі картину світу. Для “метафізичної” творчості Донна характерні посилені увага до філософських питань, проблем світопізнання, медитативний характер лірики, абстрактність образів і міркувань, синтез емоційного та інтелектуального начал [4, с. 91]. *Головна риса “метафізичної поезії” – це поєднання напруги почуттів з глибокою роботою розуму, спрямованого в безкінечність в очікуванні духовного одкровення.*

До метафізиків ми відносимо поетів, які в своїх пошуках відштовхувались від відкриттів Донна. Як показали дослідники [11, с. xi-xii], головним, що метафізики прийняли від Донна, була лірична інтенсивність його поезії, її спрямованість всередину, звернення до сугубо особистого досвіду, який допомагав їм осмислити зовнішній світ і знайти в ньому своє місце. Ця опора на власний досвід і пов’язане з ним своєрідне особистісне начало вірша відділяють цих художників від більшості елізаветинців, кавалерів та поетів епохи Реставрації. “Від Донна метафізики в тій чи іншій мірі прийняли також драматизм його лірики, гру розуму, захоплення метафорами-концептами і деякі інші елементи його манери, хоча всі ці елементи по-різному поєднувались у їх творчості” [1, с. 37].

У поетичному мисленні Донна витончена здатність до аналізу поєднувалась з даром синтезу. Розчленовуючи певні явища, поет умів і об’єднувати їх. У цьому йому допомагала його блискуча дотепність, яку він, випереджуючи більш пізні теорії Грасіана, розумів як особливого роду інтелектуальну діяльність, особливу якість розуму (wit) і, в кінцевому підсумку, особливий різновид духовної творчості, куди сміх, комічне начало входили лише як один із компонентів. Дотепність давала Донну можливість піднятися не тільки над людською глупотою і пороками, а й над хаосом оточуючого світу. Завдяки своїй майстерній дотепності поет, залишаючись частиною цього занепаłego, роздробленого світу, в той же час дивився на нього як би з боку і скептично оцінював його. Хаос світу стимулював іронію Донна і рухав його думку.

Хоча Донн усякими способами відштовхувався від елізаветинців, без них його поезія була би неможлива. Вони сформували традицію, в якій він був вихований, і дали йому головний імпульс для пошуків нового. Експериментуючи, він завжди оглядався на своїх старших сучасників. Проте новаторство Донна було настільки радикальним, що його творчість уже не вмішувалась в рамки Ренесансу. У своїй ранній та зрілій ліриці Донн дуже тісно пов’язаний з маньєризмом, стилем мистецтва і літератури, який виник у період кризи Відродження. Як жоден інший поет цієї епохи, Донн виразив типове для маньєризму дисгармонічне відчуття нетривкості світу, вплив притаманну цьому стилеві рефлексію, характерні для нього контрасти спіритуалізму і чуттєвості. Пізня

ж лірика поета, і перш за все його гімни, з їх спокоєм і гармонічним світовідчуттям, пов'язана з барочною поетикою, яка урівноважила контрасти маньєризму і, в протиположності до ренесансного антропоцентризму, створила новий синтез, по-своєму визначивши місце людини у безмежних просторах Всесвіту.

Поет описує стан людини бароко, яка живе напруженим внутрішнім життям, уміє цінувати почуття, усвідомлює безмежність світу і йде нелегким шляхом до Бога та вічних цінностей. Донн стверджує можливість морального прозріння та осяяння людини завдяки роботі її душі та розуму. Для його поезії характерна не тільки метафоричність, а й поєднання палкої чуттєвості з трагічними мотивами, оригінальний паралелізм. У творчості Донна чітко відчувається пульсація думки. Сюжет у його творах визначає не тільки рух художнього образу, але і рух думки. Звідси афористичність поетичної мови, схильність до філософських сентенцій, абстрактних роздумів. Однак при цьому інтелектуальність не скасовує виразної образності і підвищеної емоційності творів Донна [5, с. 326].

Саме барочні тенденції стали головними в творчості поетів наступного за Донном покоління, про яких А. Горбунов написав: “Разом з Робертом Герріком виклик своєму часу кинули й інші англійські поети першої половини XVII ст. Створені ними вірші не канули “в морок і тлінь”. Поезія Джона Донна, Бена Джонсона та їх молодших сучасників є невід’ємною частиною живої для сучасного читача класики” [1, с. 72].

Джон Донн – не просто класик англійського Відродження; він, як і його сучасник Вільям Шекспір, став поетом на всі часи. Вірші Донна, чи звернені вони до жінки чи до Бога, і понині звучать пристрасно і захоплююче: згустки поетичної енергії, які не розрядилися за минулі чотири століття. Палкий юнак у кристалотому капелюсі, похмурий проповідник у темній рясі зробився, невідомо як, нашим сучасником. Слова, образи, інтонації Донна ввійшли до складу поезії XX ст., вплинувши на цілий ряд поетів Європи – від Томаса Еліота до Йосипа Бродського. У чому секрет цієї особливої життєвості, цієї здатності породжувати незгасні хвилі в просторі і часі?

Можливо, все пояснюється його ерудицією, силою його розуму? У своїй елегії на смерть Донна Томас Керью назвав його “королем, владаючим по своїй самоволі всесвітньою монархією розуму”. “Але один розум (wit) не дав би такого ефекту. На мою думку, дуже важливим є той складний, терпкий букет, який ми відчуваємо в “Піснях і сонетах”: щире ліричне почуття змішане в них із задиристим цинізмом і “світовою скорботою”. Так, саме таким романтичним терміном – “світова скорбота” – я би і визначив те відчуття хиткості буття, яке пронизує лірику Донна” [13].

Донн – монарх Розуму, торжествуючого над усіма іншими людськими проявами. Навіть сльоза (сей атрибут сердечного почуття) у Донна стає чим завгодно: збільшувальним склом, глобусом, матеріалом для медичного аналізу (як в елегії “Любовна наука” (*Nature's Lay Idiot*), – тільки не сентиментальною водицею.

Поезія Донна, пристрасна і парадоксальна, яструха відразу думку і почуття, примушує читача “вічно прокидатися”; властивість, яка, слід думати, ніколи не вийде з моди. Його вірші абсолютно не вміщуються у рамки готових визначень і немов навмисно дратують читача своєю багатозначністю, несподіваними контрастами і поворотами думки, поєднанням тверезо-аналітичних суджень із сплесками пристрасностей, постійними пошуками і постійною незадоволеністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Английская лирика первой половины XVII века / Под ред. А. Н. Горбунова. – Москва: Издательство МГУ, 1989. – 347 с.
2. Аникин Г. В. История английской литературы: Учеб. для студ. пед. ин-тов по спец. Г. В. Аникин, Н. П. Михальская. № 2103 “Иностранные языки”. – 2-е изд. перераб. и испр. – Москва: Высшая школа, 1985. – 431 с.
3. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. / Пер. І. Огієнка. – Київ: Об’єднання біблійних товариств, 1990. – 959 с. + 296 с.
4. Зуєнко Марина. Особливості організації поетичної картини світу в ліриці Джона Донна. // Філологічні науки. – 2010. – № 1. – С. 91–94.
5. Зуєнко М. О. Поетика “Священних сонетів” Джона Донна // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2015. – Випуск V. – С. 322–328.
6. Мифологический словарь / гл. ред. Е. М. Мелетинский. – Москва : Советская энциклопедия, 1991. – 736 с.
7. Мосткова С. Я. Английская литературоведческая терминология / С. Я. Мосткова, Л. А. Смыкалова, С. П. Чернявская. – Ленинград : Издательство “Просвещение”, 1967. – 111 с.
8. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – Москва: Русский язык, 1989. – 624 с.
9. Elizabethan Poetry. Stratford-upon-Avon Studies No. 2 / ed. by John Russell Brown and Bernard Harris. – London: Edward Arnold, 1960. – 224 p.
10. Hunter Jim. The Metaphysical Poets (Literature in Perspective). – London: Evans, 1965. – 160 p.
11. Miner Earl. The Metaphysical Mode from Donne to Cowley. – Princeton: Princeton University Press, 1969. – 291 p.
12. The Holy Bible Containing the Old and New Testaments. – London and New York: Collins’ Clear-type Press, 1956. – 684 p. + 210 p. + 255 p. (Index and Concordance).
13. Григорий Кружков о Джоне Донне. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stosvet.net/union/Krzhkov/>.
14. Джон Донн. РОЗЛУКА БЕЗ ТУГИ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///F:/john%20donne%201/%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%BD%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%BD.%20%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%20%D1%82%D1%83%D0%B3%D0%B8.%20%20%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D0%B0-%D1%87%D0%B8%D1%88%20%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BC%D0%B0.html/>.
15. Поезія – Віктор Марач – Із Джона Донна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=12906/>.
16. John Donne: Poems Glossary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gradesaver.com/donne-poems/study-guide/glossary-of-terms/>.
17. The Works of John Donne. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/donnebib.htm/>.

Стаття надійшла до редколегії

01.12.2015 р.

Статтю прийнято до друку

20.01.2016 р.

CERTAIN PECULIARITIES OF JOHN DONNE'S POETICS

Anna Pankivska, Oleksandr Soloshenko

*Ivan Franko National University in Lviv
(1, Universytets'ka st., L'viv, 79000)*

Renaissance worldview crisis and the growing influence of religion on artistic creativity became with particular acuteness apparent in the work of the famous English poet John Donne and the poets of his school of metaphysical poetry. Representatives of this school created such a poetics, the foundation of which was intelligent and attempting to describe a logical picture of the world based on intellectual analysis. Metaphysical works of Donne are characterized by increased attention to philosophical questions, problems of knowledge of the world, meditative nature of the lyrics, abstractness of images and reasoning, synthesis of emotional and intellectual principles. The main feature of metaphysical poetry is a combination of feelings and deep intelligence work aimed at infinity in anticipation of spiritual revelation.

The humanistic outlook of the poetry of Donne was already felt in the 90's of the XVI-th century. The poet depicts passionate feelings and desires of the flesh in poetic cycle "Songs and Sonnets", "Elegies" with sincere love to man and with extraordinary elegance; persistently and courageously exposes the social evils in "Satires". These works manifest the characteristics of baroque: sharp contrasts of emotions, dull passion, mystical mood, philosophical reflections, allegory, mixture of concrete phenomena with abstract concepts from different areas of knowledge, scholastic complexity and rhetorical style rich in syllogisms, paradoxes and biblical allusions.

While analyzing the poetry of Donne, we can conclude that the poet is very difficult, and sometimes a bit mysterious. His poems are absolutely not fit into the framework of ready definitions and as if deliberately annoy readers with ambiguity, unexpected contrasts and turns of thought, combination of sober and analytical reasoning with bursts of passion, a constant search and constant dissatisfaction.

Keywords: love poems, poet and metaphysician, metaphor-concept.